

FOLKLORE NADALENC

L'encís de Nadal i de la seva temporada és el més profundament i més tendrament arrelat en l'ànima popular. Per això, aqueix temps de l'any litúrgic és també el més fecund i variat en manifestacions folklòriques.

a) Aforística

L'aforística i els modismes referents als temps ja denoten la fita brillant i senyalada que representa la festa del Naixement del Redemptor en la mentalitat i el sentiment del poble:

*«Per Santa Llúcia — un pas de puça;
per Nadal — un pas de pardal».*

*«Santa Llúcia, a La Bisbal,
dotze dies abans de Nadal».*

Per ponderar la ràpida fugacitat d'una cosa, la gent diu que dura

«De Nadal a Sant Esteve».

El naixement del Jesuset motiva la festa més íntima i càlidament familiar de les llars catalanes.

«Per Nadal, — cada ovella al seu corral».

«Per Pasqua i per Nadal, — cada ovella al seu corral».

El mateix interès veiem, si del sentit espiritual i moral passem al material i utilitari que condensa en refranys les lliçons del seny i de l'observació:

*«Fangada abans de Nadal,
per mitja femada val».*

Adhuc l'agricultura i els costums s'inspiren en la festa més joiosa de la religió, feta més entranyable i dolça per la cruessa de l'hivern.

b) Toponímia

Si sabem a bastament —no pel botó de mostra— que el refraner nadalenc és ric, podem demostrar que el seu prestigi ha penetrat fins en la toponímia. A Balenyà hi ha una masia que té per nom *El Nadal*; i al masover o al que l'habita li diuen «el Nadaler». No és pas aquest cas l'únic conegut. Quin devia ésser-ne l'origen?

c) Tradicions i costums

Quant a tradicions, són vulgars les referents a certes gràcies i senyals que tenen els que neixen el dia de Nadal, etc.

Fer cagar el tió

Som ja a la vetlla de l'excelsa diada. A la vora del foc s'escalfa un gros tió de roure, d'alzina, de pi..., mentre la mainada resa un parenostre en una cambra separada. L'avi els fa un crit, i els menuts açaixen brandant sengles bastons o garrots, i aquell qui toca es posa a donar cops amb entusiasme al pacient tió, tot cantant:

«Tió, tió: caga torró
d'avellana i de piyó,
pel naixement de Nostre Senyor!»

N'hi ha que hi afegeixen: «Com més cagaràs, millor!»

No pas per tot arreu fan servir un tió autèntic: quan jo era petit, un any m'hi varen posar un escambell; a una nebodeta, la fusta rodona del braser... La nostra mainada rural encara fa «cagar el tió», pròdig, sobre tot, en torrorns i neules i, modernament, en altres llaminaadures i presents diversos.

La torronada

Amb la generositat del tió, naturalment, a les llars hom fa la *torronada*. Abans, el tió donava torrorns només de tres menes: d'avellana, de piyó i de neu. Ara ja n'aboca de tota mena. Amb les rajoles rodones i cobertes amb «pa d'àngels», hi queien unes bones paperinades de neules ben rosses i gustoses.

d) *Les cançons*

Torrorns i neules, el vi blanc i les foguerades de la llar posen la llengua i els ànims a to per als cànctics alegres i devots. *El cançoner* nadalenc és una de les nostres riques joies folklòriques.

«La Nit de Nadal
és nit d'alegria:
el Fill de Maria
és nat al Portal...»

«— A Betlem me'n vull anar:
vols venir tu, rabadà?
— Vull esmorçar!...»

...«El Noi de la Mare»; «El desembre congelat»; «Fum, fum, fum...»; «Tunc-que-ten-tunc»...

Diu Joan Llangueres en el seu recull del «*Cançoner popular de Nadal*», —més de setanta-cinc cançons, només les escollides,— que «la nostra terra posseeix un dels més rics tresors de cançons populars que pugui haver-hi al món, i que, com les que té el Nadal a Catalunya, no hi són tan superbament enlloc més».

e) *El Pessebre*

A l'hora de la torronada i de les cançons, en moltes llars ja hi ha el *pessebre* guaranit. Per això les cançons de Nadal tant solen cantar-se a l'escon com davant del *pessebre*.

El *pessebre* ingenu i popular era ben senzill, i encara sol ser-ho: com a natural, lesa, sorra, molsa, farina per simular la nevada, suro, paper de plata, algun cristall... I en mig d'aquests elements de paisatge, les figuretes d'argila cuita i pintada; les ca-

setes de suro i cartó; el Portal de Betlem amb el Naixement; l'Anunciació als pastors; l'estrella guiadora; els Reis en la llunyania...

A Barcelona i en altres llocs, la Fira de Santa Llúcia és data important en el cicle de Nadal: el mercat previ del pessebre.

L'art és bon col·laborador del folklore religiós. Ara ja són populars els pessebres artístics. Ja tenen més d'una centúria les famoses figures d'Amadeu. Célebres són ja els escultors pessebristes de Vich (Fàbregas, Puntí, Camps, Mn. Jacint Costa, etc.), i famosos arreu els pessebres artístics d'aquest darrer.

Milers de pàgines caldria escriure del pessebre, goig inefable de petits i grans.

f) *La missa del gall*

Encara exulta tothom amb les cançons als llavis, que la campana ja avisa joiosament que es començarà aviat la «Missa del gall». És impressionant —especialment a muntanya, i si, realment, el món és blanc de neu— la Missa nadalenca de mitja nit. Gentils pastorets i pastoretas —al menys per llur habillament— solen fer llur particular adoració al so de ferrets, del «pandero», del flaviol i d'altres instruments de música pastorívola. Mentre el poble va a adorar l'Infant Jesús, ressonen pel temple les cançons que vibraven fa poc al clos familiar. Les de Mossèn «Cinto» Verdaguer es barregen amb les purament populars. Elles ja són folklòriques.

Ja és ben encesa la joia i la tendresa de Nadal. La plenitud eufòrica esclata a l'hora de dinar. Tradicional menja de la diada és el gall o el capó rostit, com també ho és la novella torronada que hi posa la seva dolçor.

g) *Els «Pastorets»*

En molts llocs, un Nadal sense «Pastorets» és una festa incompleta. La tradició ànima i els autors populars han lligat la devoció i l'art dramàtic en aqueixes manifestacions escèniques que recalquen la joia de la humanitat per la vinguda del Redemptor, el qual ha vencut el dimoni i l'infern i ha portat al món la pau, l'amor, el triomf de la virtut... El dolent temptat i salvat per l'àngel... La victòria de Sant Miquel... Als estertors i a la derrota de l'infern; a les escenes bíbliques del Naixement i de les adoracions, amb tot el període preparatori, el gust senzill i vulgar hi barreja figures humorístiques de pastors de casa nostra, símbol i expressió de la rialla i de l'alegria que no pot contenir l'ànima popular. Les facècies dels dos pastorets típics amb el dimoni són parentes de les del característic teatre de *títelles*.

h) *Els Innocents*

Els menuts somnien els Reis i n'hi ha que ja rumien o escriuen la carta.

Pero abans de morir l'any, l'Església commemora un altre episodi de la vida de Jesús Infant, i la vivor popular n'ha tret el seu partit. Es el dia dels Innocents: 28 de desembre.

Ja ho diu la dita:

«Quans ne va deixar el rei Herodes!»

I per demostrar que encara hi ha *innocents* —en el sentit de «*curts de gambals*»—, xics i grans inventen enganyifes per riure a l'esquena del pròxim. Hom fa encarrecs falsos amb tota serietat; hom dona notícies de fets que no són... Un avisa a «fulano» que tal persona el demana... Nosaltres, quan érem petits, posàvem paperi-

nes de terra a la voravia, com si fossin de sucre o d'arròs i haguessin caigut a algú, i feiem molta gresca quan alguna dona s'ajupia a recollir-ne una amb tota bona fe...

A ciutat i en molts llocs la mainada «*planta la llufa*» als vianants que no se n'adonen. I la gentriu de gust quant veuen un senyor tot respectable o una dama ben mudada, amb un gros ninot de paper a l'esquena, passejat amb la més natural gravetat.

Si en el dia dels Innocents s'escau la matança del porc —i encara que no sigui aquell dia—, els grans solen enganyar als petits fent-los anar a cercar *els «adreçadors»* (Pla de Bages, etc.) per adreçar les botifarres, que sempre surten tortes. Si és un xic grandassot el que s'ho creu, li posen dintre un sac una càrrega ben pesant, i no cal dir la barrila que esclata quan l'innocent arriba suat i esbufegant.

Pels volts de Nadal també feien anar a cercar «els neulers». D'ací venen frases com aquesta:

«*Ja t'han ben carregat els neulers!*».

La diada d'Any Nou (o de Cap d'Any) no ofereix ací gaires particularitats, per raó de la nostra tradició cristiana. Certs costums introduïts són reminiscències paganes o bé còpies estrangeres, estranyes al nostre folklore genuí.

i) *Els Reis*

S'apropen els Reis, i la mainada crèdula fa bondat de la bona. Són moltíssims els que demanen per carta les coses que desitgen que els portin els Reis. Als que diuen mentides els Reis no els passen res. El Rei blanc i el Rei ros porten joguines, dolços i diversos presents, en remembrança dels que van dur a l'Infant Jesús. El Rei negre porta carbó i, ben sovint, un bastó gruixut per als nois i noies que no creuen.

«*Els Reis de l'Orient,
porten coses a la gent,
i torrons i neules
per a la meua dent!*», canta la mainada amb alegria.

El vespre abans, nosaltres posàvem el *plat* al balcó o a la finestra. L'omplíem de blat de moro per als cavalls o els camells dels Reis, i hi posàvem un tufp d'aigua al costat. Dèiem les oracions, i anàvem a dormir amb el cor bategant. A muntanya posen l'*esclop* a la finestra o a la llar del foc. A ciutat solen posar-hi la *sabata*.

Segons a on, passa la cavalcada dels Reis pels carrers... Nosaltres, al matí, en despertar-nos, anàvem a mirar, tremolosos, què ens havien dut... L'encís d'aquells moments fa beneïr el nostre folklore pietós i els infants que encara «tenen fe». En alguns pobles van a «recebre» els Reis amb teies, fanals i llanternes al capdemunt de barres ben llargues.

j) *La Candelera*

Es perllonga l'encís del temps nadalenc fins a la *Candelera*.

«—*Tu, pagès— mal entès,
¿saps quan és la Candelera?*
—*Xinxa petera,
al dos de febrer trobaràs la Candelera!*»

Això respon el pagès a la teixidora que se'n mofa.

A la Candelera li dol el comiat:

*«Si la Candelera plora, — el fred és fora;
si la Candelera riu, — el fred és viu».*
«Tant si plora com si riu, — el fred és viu!».

El folklore conscient recull la imatgeria i la iconografia del Naixement, de l'Adoració dels Pastors i de l'Adoració dels Reis, especialment. Gravats i pintures velles, dibuixos, escultures, estampes... L'Apel·les Mestres tenia una col·lecció d'«Adoracions» de milers d'exemplars.

Només per l'esment volander veiem que el recull i l'estudi del folklore nadalenc ompliria no un article o un llibre, sinó una biblioteca sencera.

Car podríem esmentar altres temes, com el de la «Rondallística», recordant, per exemple, la rondalla mallorquina d'«El Rei de la barba blanca», segons la qual, el Rei més jove, que tenia la barba negra, va voler passar davant dels altres dos per adorar l'Infant Jesús i, quan es va aixecar, la tenia ja tan blanca com la neu de Nadal.

MIQUEL BOSCH I JOVER

JACINTO CONILL - Lluvia invernal

Premiado con 1.ª medalla en el XXV Salón de Otoño, Madrid, 1952